

3

30 / 1982

***Slovenský
národopis***

Na obálke: 1. strana: Václav Kautman, Ryby a vtáky. Orech, javor, červený smrek, marhuľa. Zhotovené okolo roku 1970.

4. strana: Václav Kautman, Ryba. Javor 35 cm. Zhotovené asi v r. 1972.

K článku Jarmily Paličkovej-Pátkovej „Podiel výtvarnej osobnosti na včleňovaní ľudovej výroby do súčasnej kultúry. K nedožitým šesťdesiatinám Václava Kautmana.“

Foto Pavel Janek

Toto číslo je ilustrované výberom z tvorby V. Kautmana.

Koncovky: Zvieratká. Pálený a kartáčovaný červený smrek.

Návrhy na pamiatkové predmety pre zoologickú záhradu.

1962. Foto Pavel Janek

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.cceol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

VČLEŇOVANIE PROGRESÍVNYCH
TRADÍCIÍ LUDOVEJ KULTÚRY DO
SYSTÉMU SOCIALISTICKEJ KUL-
TÚRY A ŽIVOTA PRACUJÚCICH

- P r a n d a, Adam:** Hodnotové orientácie vidieckeho obyvateľstva na Slovensku v súčasnosti a faktory formovania progresívnych lokálnych a regionálnych tradícií 407
- D r o p p o v á, Lubica:** Tradície kultúry a spôsobu života robotníkov na Slovensku a ich miesto v súčasnej socialistickej spoločnosti 421
- F e g l o v á, Viera:** Obyčajová tradícia a súčasné formy sviatkovania 429
- K o v a č e v i č o v á, Soňa:** Význam výsledkov Etnografického atlasu Slovenska pre poznávanie súčasných procesov ľudovej kultúry 439
- F o j t í k, Karel:** K východiskám a badateľským cieľom etnografického výzkumu dēlnickej kultúry a bytu 448
- B o t í k, Ján:** Súčasné formy obydli v dedinskom prostredí 457
- P a l i č k o v á, Jarmila:** Ľudová výroba v súčasnej kultúre 465
- D r á b i k o v á, Ema:** Záhradkárstvo ako súčasná záujmová forma tradícií poľnohospodárskeho zamestnania ľudu 473
- F a l ť a n, Lubomír:** Úvahy o sociálno-priestorových aspektoch kultúrnej aktivity na dedine 479
- L u t h e r, Daniel:** Vývin tradičných kalendárnych obyčajov a konštituovanie súčasných foriem rodinných a spoločenských sviatkov 487
- P a l i č k o v á, Jarmila:** Podiel výtvarnej osobnosti na včleňovaní ľudovej výroby do súčasnej kultúry. K nedožitým šesťdesiatinám Václava Kautmana 493

ROZHLADY

- Konferencia „Tradícia a súčasnosť“ (Ema Drábiková) 507
- Seminár „Socializace vesnice a proměny lidové kultury v Jihomoravském kraji“ (Juraj Podobá) 510

RECENZIE A REFERÁTY

- S. I. Hryca: Melos ukrajinskej narodnej epiky (Soňa Burlasová) 513
- Š. Lami: Slovenské ľudové balady v Maďarsku (Soňa Burlasová) 514
- Národopis Slovákov v Maďarsku (Ján Botík) 516
- B. Beneš: Úvod do folkloristiky (Hana Hlôšková) 517
- Etnografie národního obrození I—V. (Zuzana Štefániková) 519
- I. Tálasi: Néprajzi tanulmányok, irások I. (Soňa Švecová) 523
- Traditionelle Transportmethoden in Ostmitteleuropa (Ján Podolák) 525
- I. Vanat: Narjisy novitnoji istoriji ukrajinciv Schidnoji Slovaččjny (Mikuláš Mušinka) 526
- Čadca a okolie (Marta Sigmundová) 527
- Ostrovtipné príbehy a veľiké cigánstva a žarty (Gabriela Lunterová) 528
- Slovenské ľudové hádanky (Zora Vanovičová) 529
- Kokare E. Ja.: Internacionaľnoje i nacionalnoje v latyšskich poslovicach i pogovorkach (Zuzana Profantová) 531
- Rudolf Drössler: Když hvězdy byly ještě bohy (Zuzana Profantová) 533
- Farley Mowat: Nehajte vlka (Peter Salner) 534
- Revoluční proměny jihomoravského venkova (Miroslava Krupková) 535

ВКЛЮЧЕНИЕ ПРОГРЕССИВНЫХ ТРАДИЦИЙ НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЫ В СИСТЕМУ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И В БЫТ ТРУДЯЩИХСЯ

Пр ан да, Адам: Ценностные ориентации сельского населения в Словакии и факторы формирования прогрессивных локальных и региональных традиций	407
Д р о п п о в а, Любица: Традиции культуры и быта рабочих в Словакии и их место в современном социалистическом обществе	421
Ф е г л о в а, Вера: Обычная традиция и современные формы празднования	429
К о в а ч е в и ч о в а, Соња: Значение результатов Этнографического атласа Словакии для познания современных процессов народной культуры	439
Ф о й т и к, Карел: Об исходных положениях и целях этнографического исследования культуры и быта рабочего класса	448
Б о т и к, Ян: Современные формы жилища в деревенской среде	457
П а л и ч к о в а, Ярмила: Народное производство в современной культуре	465
Д р а б и к о в а, Эма: Садоводство — современная любительская форма сельскохозяйственных традиций народа	473
Ф а л т я н, Любомир: Размышления о социально-пространственных аспектах культурной работы в деревне	479
Л ю т е р, Даниел: Развитие традиционных календарных обычаев и конституирование современных форм семейных и общественных праздников	487
П а л и ч к о в а, Ярмила: Вклад личности художника во включение народного производства в современную культуру. К не дожитому 60-летию Вацлава Каутмана	493

ОБЗОРЫ

Конференция „Традиция и современность“ (Эма Д р а б и к о в а)	507
Семинар „Социализация деревни и перемены народной культуры в Южно-Моравской области“ (Юрай П о д о б а)	510

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

DIE EINGLIEDERUNG DER PROGRESSIVEN TRADITIONEN DER VOLKSKULTUR INS SYSTEM DER

P r a n d a, Adam: Die Werteorientierungen der Landbevölkerung in der Slowakei und die Faktoren der Formung der progressiver lokaler und regionaler Traditionen	407
D r o p p o v á, Lubica: Die Traditionen der Kultur und Lebensweise der Arbeiter in der Slowakei und ihre Stelle in der gegenwärtigen sozialistischen Gesellschaft	421
F e g l o v á, Viera: Brauchtumstradition und gegenwärtige Formen der Einhaltung der Feiertage	429
K o v a č e v i č o v á, Soňa: Die Bedeutung der Ergebnisse des Ethnographischen Atlases der Slowakei für die Erkenntnis der gegenwärtigen Prozesse der Volkskultur	439
F o j t í k, Karel: Zu den Ausgangspositionen und Forschungszielsetzungen der ethnographischen Forschung der Arbeiterkultur und -lebensweise	448
B o t í k, Ján: Die heutigen Formen der Behausung im Dorf	457
P a l i č k o v á, Jarmila: Die Volkstümliche Warenproduktion in der gegenwärtigen Kultur	465
D r á b i k o v á, Ema: Die Schrebergärtnerei — eine gegenwärtige Interessenform landwirtschaftlichen Traditionen des Volkes	473
F a l t a n, Lubomír: Reflexionen über sozial-räumliche Aspekte der Kulturaktivität im Dorf	479
L u t h e r, Daniel: Entwicklung der traditionellen Kalenderbräuche und die Konstituierung der gegenwärtigen Formen der Familien- und gesellschaftlichen Feste	487
P a l i č k o v á, Jarmila: Anteil der bildnerischen Persönlichkeit an der Eingliederung der Volksproduktion in die gegenwärtige Kultur. Zum nicht erlebten 60. Geburtstag von Václav Kautman	493

RUNDSCHAU

Konferenz „Tradition und Gegenwart“ (Ema D r á b i k o v á)	507
Seminar „Sozialisierung des Dorfes und Veränderungen der Volkskultur in dem Südmährischen Bezirk“ (Juraj P o d o b a)	510

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND RE-
FERATE

CONTENT

THE INCORPORATION OF PROGRESSIVE FOLK CULTURE TRADITIONS INTO THE SYSTEM OF SOCIALIST CULTURE AND INTO THE LIFE OF WORKERS

P r a n d a, Adam: Value Orientations of the Country People and Forming Factors of the Progressive Local and Regional Traditions	407
D r o p p o v á, Lubica: Traditions of Culture and Way of Life of Workers in Slovakia and their Place in the Contemporary Socialist Society . . .	421
F e g l o v á, Viera: Custom's Tradition and Contemporary Forms of Celebrations	429
K o v a č e v i č o v á, Soňa: Importance of the Results of the Slovak Ethnographic Maps for Recognition of the Contemporary Processes in the Folk Culture	439
F o j t í k, Karel: About Solutions and Research Aims of the Ethnographic Study Concerning Workers' Culture and Way of Life	448
B o t í k, Ján: Contemporary Forms of Dwelling in the Country	457

P a l i č k o v á, Jarmila: The Folk Production in the Present Culture . . .	465
D r á b i k o v á, Ema: Gardening as a Form of Hobby and it's Influence on the Agricultural Traditions	473
F a l t a n, Lubomír: Ideas of Social and Spacious Aspects of the Cultural Activity in the Country	479
L u t h e r, Daniel: Traditional Calendar Customs' Development and Constitutioning of the Contemporary Forms in the Family and Common Holiday	487
P a l i č k o v á, Jarmila: The Part of Creative Personality on Embodying of the Folk Production into the Contemporary Culture. The Life and Work of Václav Kautman	493

COMMENTARY

Conference „Tradition and Presence“ (Ema Drábiková)	507
Discussion „Socialisation of Village and Changes in Folk Culture in the District of South Moravia“ (Juraj Podoba)	510

BOOKREVIEWS AND REPORTS

SÚČASNÉ FORMY OBYDLIA V DEDINSKOM PROSTREDÍ

JÁN BOTÍK

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Vo vývine ľudového staviteľstva na Slovensku je dôležitým medzníkom ukončenie druhej svetovej vojny, ale najmä nástup socialistických premien v našej spoločnosti. S týmito udalosťami a s obdobím, ktoré po nich nasledovalo, je bezprostredne späté náhle prerušenie dlhodobej kontinuity tradičných foriem ľudovej stavebnej kultúry. V dedinskom prostredí sa hromadne začali udomáňovať formy obydlija založené na kvalitatívne nových princípoch. Prejavilo sa to v používaných stavebných technológiách, na dispozičnom a funkčnom usporiadaní, ako aj na architektonickom a výtvarnom riešení, teda z typologického hľadiska na všetkých významných znakových dedinského obydlija. Vo svojom príspevku upriamujeme pozornosť na charakteristiku rozhodujúcich činiteľov, ktoré podmienili vznik takýchto radikálnych zmien. Zároveň sa pokúsime zhodnotiť aj niektoré stránky fungovania súčasných foriem obydlija v dedinskom prostredí.

Celkový hospodársky a spoločenský rozvoj po nástupe výstavby socializmu v našej vlasti sa najprenikavejšie prejavil v kvalitatívnej premene vidieckeho prostredia a dedinského spoločenstva. Slovensko vykročilo na cestu socializmu ako prevažne agrárna krajina so zaosta-

lou poľnohospodárskou výrobou. Socialistická prestavba poľnohospodárstva umožnila v relatívne krátkom období pretvoriť malovýrobné roľnícke hospodárstva na moderné kolektívne podniky družstevnej veľkovýroby. V dôsledku socialistickej kolektivizácie sa od základu zmenil aj charakter práce a života roľníkov. Nekvalifikovaného univerzálneho malovýrobcu postupne nahrádzali profesionálne kvalifikovaní špecialisti. Koncentrácia, mechanizácia a špecializácia poľnohospodárskej výroby prispeli k zvýšeniu jej efektívnosti a produktivity. To umožnilo uvoľniť podstatnú časť dedinského obyvateľstva na prácu mimo poľnohospodárstva, predovšetkým v priemysle, stavebníctve, doprave a ďalších odvetviach národného hospodárstva, ktoré sa rozvíjali s nastupujúcou industrializáciou Slovenska. Ak na Slovensku v roku 1948 z celkového počtu osôb v národnom hospodárstve pracovalo v priemysle 15,1 % a v poľnohospodárstve 60,1 %, v roku 1978 sa v priemysle uplatňovalo už 34,3 % a v poľnohospodárstve iba 16,0 %.¹ „V dôsledku týchto zmien nielenže prevládalo v spoločenstve dediny obyvateľstvo, ktoré nepracuje v poľnohospodárskej výrobe, ale aj počet obyvateľstva, ktoré nepracuje na dedine. Sociálny a triedny cha-

rakter dedinského spoločenstva sa tým zmenil — priblížilo sa viac k charakteru sociálnej a triednej štruktúry mestského spoločenstva“.² Uvedené zmeny sa odrazili aj v štruktúre vidieckej rodiny. „Podstatne sa zmenšil počet čisto roľníckych rodín, zväčšil sa podiel robotníckych a zamestnaneckých domácností. Zároveň vzrástol najmä podiel zmiešaných rodín, v ktorých jedna časť pracuje v poľnohospodárstve, druhá v priemysle alebo v službách, na školách, v úradoch a pod., ... zmiešané rodiny v dedinskej pospolitosti značne prevažujú nad čisto roľníckymi domácnosťami“.³

Značný počet dedinského obyvateľstva, ktoré sa uplatňuje v mimopoľnohospodárskych odvetviach „pôsobí ako činiteľ, ktorý prepája dedinské a mestské spoločenstvo, je sociálnym objektom urbanizácie v mestách a sociálnym subjektom urbanizácie na dedinách“.⁴

V uvedených skutočnostiach treba vidieť najrozhodujúcejšie činitele, ktoré spôsobili, že v dedinskom prostredí tradičné formy obydla dožili. Jednak preto, že stratili pôvodnú hospodársko-prevádzkovú funkciu, vyplývajúcu z malovýrobného spôsobu hospodárenia roľníckych rodín. A potom aj z toho dôvodu, že prestali zodpovedať potrebám i predstavám bývania dedinského obyvateľstva v zmenených podmienkach jeho sociálno-triedneho rozvrstvenia, profesionálneho začlenenia a teda aj v podmienkach jeho nového spôsobu života. Keďže v období po nástupe výstavby socializmu celkové premeny života v dedinskom prostredí boli poznačené viacerými črtami urbanizačného procesu, ktorého podstata spočíva v likvidácii základných rozdielov medzi mestom a dedinou, bolo prirodzené, že predlohy pre nové formy dedinského bývania sa hľadali v mestskom obydli. Potvrzuje to skutočnosť, že v sledovanom období sa na slovenskom vidieku uplatnili obidva základné druhyestskej individuálnej i hromadnej bytovej výstavby. Reprezentujú ich na jednej strane rodinné

domy tzv. vilového typu, a na druhej strane zasa viacbytové nájomné domy — tzv. bytovky alebo činžiaky. Treba však povedať, že proporčné zastúpenie individuálnej a hromadnej bytovej výstavby sa v dedinskom prostredí diametrálne odlišuje od pomerov v mestách. Na dedinách sa bytová výstavba spočiatku uberala takmer výlučne cestou rodinných domov. Viacbytové nájomné domy tu boli výnimočným javom. Spočiatku sa začali objavovať predovšetkým v súvislosti s výstavbou priemyselných podnikov, vodných diel a pod. Iba v posledných 10—15 rokoch vznikajú aj v súvislosti s kádrovou stabilizáciou rozličných zamestnaneckých vrstiev na dedine. Napriek tomu sú rodinné domy v dedinskom prostredí prevládajúcim druhom obydla v celom rozpätí sledovaného obdobia až do súčasnosti, a takáto tendencia sa predpokladá aj pre budúcnosť. Uvedené diferencie v kvantitatívnom zastúpení individuálnej a hromadnej bytovej výstavbe naznačujú pretrvávanie výraznejších špecifickostí v mestskom a dedinskom prostredí. Vyplývajú jednak z rozdielnej miery zhodnotenia, a teda aj možnosti získania vhodných stavebných pozemkov pre rodinné domy v meste a na dedine. Okrem toho uprednostňovanie bývania v rodinných domoch je v dedinskom prostredí späté so záujmom o drobnú pestovateľskú a chovateľskú činnosť, ktorá si ešte aj v súčasnosti udržiava určité existenčné stimuly. V nasledujúcich poznámkach sa obmedzíme iba na problematiku rodinných domov najmä preto, že sú v dedinskom prostredí dominujúcim druhom obydla. Okrem toho žiada sa v týchto súvislostiach poukázať na niektoré problémy spojené s prechodom od tradičných k novým formám obydla.

Kvalitatívny prelom vo vývine vidieckeho obydla sa najvýraznejšie prejavil v nových princípoch jeho dispozičného riešenia. Namiesto jednotrakových dispozičných foriem tradičného dedinského domu s pozdĺžnym radením

priestorov za sebou, pri stavbe nových rodinných domov sa začali uplatňovať dvojtraktové, tzv. štvorcové dispozičné formy, ktorých predlohou či vzorom sa stali mestské obydlia tzv. vilového typu. Zdá sa, že to bola jediná cesta, ktorá smerovala k progresívnejším obytným hodnotám dedinského obydlia v zmenených podmienkach života vidieckeho obyvateľstva. V porovnaní s tradičnými formami dedinského obydlia, v ktorých pripadalo na hospodársku časť okolo 70 % zo zastavanej plochy,⁵ pokrok dispozičných riešení nových rodinných domov treba vidieť predovšetkým v tom, že z nich boli odčlenené rozličné hospodársko-prevádzkové priestory a tým aj činnosti spojené s poľnohospodárskou výrobou, ktorá bola presunutá nielen mimo priestranstva dedinských dvorov, ale aj mimo priestranstva intravilánu obcí. Na rozdiel od tradičných domov s pozdĺžnym radením priestorov za sebou, ďalšia progresívna črta nových domov s tzv. štvorcovou dispozíciou spočíva v tom, že sa pri nich mohlo uplatniť sústredenejšie zoskupenie jednotlivých priestorov, a tým aj racionálnejšia komunikačná väzba medzi nimi. Okrem toho nové domy prispeli aj k zásadným zmenám celkového štandardu bývania na dedine. Prejavilo sa to najmä vo väčšom počte obytných priestorov, čo umožňovalo prejsť od polyfunkčnosti spravidla jednej obytnej miestnosti v tradičných domoch k funkčnej špecifikácii viacerých obytných priestorov v nových obydliach.

V taxatívnom vypočítavaní predností dispozičného riešenia tzv. štvorcových rodinných domov by sa dalo pokračovať aj ďalej. Žiada sa však poukázať aj na skutočnosť, že ich udomácnovanie na slovenskom vidieku bolo sprevádzané aj množstvom negatívnych javov. Ich spoločným menovateľom bola živelnosť pri začleňovaní tejto nepochybne progresívnej, ale predsa len cudzorodej formy obydlia do tradíciou výrazne vyhraného prostredia a životného štýlu de-

dinského obyvateľstva. Živelnosť a do značnej miery aj bezradnosť pri výstavbe nových foriem obydlia v dedinskom prostredí spôsoboval nedostatok vhodných projektov, vypracovaných na potrebnej profesionálnej úrovni. Dedinskí stavebníci boli dlhý čas odkázaní na uplatňovanie vlastných predstáv alebo na realizáciu nekvalifikovaných podkladov. Štátne organizácie reagovali na túto situáciu so značným oneskorením. Prvým krokom k jej riešeniu bolo vydanie brožúry *Na pomoc individuálnemu stavebníkovi*, ktorá vyšla z podnetu vlády v roku 1955. Boli v nej obsiahnuté aj projekty 16 typov rodinných domov. Výraznejší obrat k zlepšeniu situácie pri riešení problémov individuálnej výstavby na dedine znamenalo zriadenie Štátneho projektového a typizačného ústavu pri Ministerstve výstavby a techniky SSR, ktorý spracoval a v rokoch 1971—1975 vydal 6 dielov *Katalógu projektov rodinných domov*.⁶ Sú v ňom obsiahnuté projekty takmer 300 rozličných riešení rodinných domov, ktoré boli v nasledujúcich rokoch obohatené o ďalšie návrhy. Lenže kým uvedené projekty prenikli do stavebnej praxe, na slovenských dedinách vyrástli desaťtisíce rodinných domov, ktorých hodnota „skĺzla na nežiadúcu úroveň negujúcu naše ľudové tradície i európsky vývoj“.⁷ Pritom bezradnosť dedinských stavebníkov nevyplývala iba z nedostatku vhodných projektov, ale aj z nedostatku informácií o spôsobe bývania či organizácie života v domoch, postavených podľa ponúkaných projektov. V týchto súvislostiach bolo vyslovené výstižné prirovnanie, že keď sa na trhu objaví nejaký nový priemyselný výrobok, vždy býva k nemu priložený aj návod, ako s ním zaobchádzať. V prípade prechodu dediny na úplne nové formy obydlia sa však považovalo za samozrejmosť, že každý užívateľ bude vedieť v nich žiť bez toho, žeby bol o tom nejakým spôsobom aj poučený. Všimnime si aspoň niektoré z dôsledkov tejto paradoxnej

situácie, pretože pri etnografickom štúdiu súčasných foriem obydla ich osvetleniu prislúcha kľúčová pozícia.

V sledovanom období sa prevažná časť domov s tzv. štvorcovým pôdorysom vyznačovala univerzálnym dispozičným riešením, a to na celom území Slovenska. Vyše 70 % domov postavených v prvých dvoch povojnových desaťročiach malo iba dve izby, zásadne situované do ulice, na ktoré v hĺbke stavebného pozemku nadväzovali ostatné priestory domu. Tieto domy sa vyznačovali veľkou zastavanou plochou, ktorá však bola nevhodne využívaná. Ich najčastejším nedostatkom bolo neúčelné nadhodnotenie plochy bytového príslušenstva (kuchyňa, komora, kúpeľňa, chodba, veranda) nad obytnou časťou (izby), čo v mnohých prípadoch dosahovalo až 2/3 pomer. Vážnym nedostatkom bolo neadekvátne využívanie jednotlivých priestorov. Obývacia izba spravidla neplnila svoju funkciu. Napriek tomu, že už bývala zariadená moderným a účelným nábytkom, využívala sa zväčša iba k reprezentačným cieľom pri slávnostnejších rodinných príležitostiach obdobným spôsobom ako tzv. parádna izba v tradičných dedinských domoch. Každodenný život rodiny sa sústreďoval v kuchyni, s čím súvisela aj jej veľká rozmernosť. V masovom meradle sa v suterénnej alebo zadnej časti domu vyskytovala aj druhá kuchyňa (nazývaná *vaškuchňa* alebo letná kuchyňa), ktorá sa využívala nielen v súvislosti s dožívajúcou chovateľskou činnosťou a na rôzne nečisté domáce práce, ale aj na varenie, stolovanie, odpočinok i na ďalšie obytné účely. Keďže na spávanie zostávala celej rodine len jedna izba, časť rodinných príslušníkov spávala v kuchyni. Celkový štandard bývania neovplyvňovala ani existencia tzv. manzardných izieb v podkrovi, ktoré sa nachádzali v značnom množstve novopostavených domov vo všetkých oblastiach Slovenska. Bývanie v týchto priestoroch bolo výnimočným javom, pretože nespĺ-

ňali pre to potrebné technické predpoklady. Nemali vyriešenú tepelnú izoláciu a prístupné boli spravidla iba cez provizórne schodištia do podstrešia. Za takýchto okolností sa manzardné izby využívali len ako skladovacie priestory. Stali sa najprenikavejším svedectvom bezradnosti pri osvojovaní si nových foriem obydla v dedinskom prostredí. Do určitej miery sa to vzťahuje aj na hygienické vybavenie domu. V prvých dvoch povojnových desaťročiach len asi jedna tretina novostavieb mala kúpeľňu a ešte menej aj WC. Súviselo to najmä s oneskorenou výstavbou vodovodných a kanalizačných sietí na našich dedinách, ale aj s nedostatočne rozvinutým hygienickým štandardom vidieckeho obyvateľstva. V neskoršom období sa pri dispozičnom riešení dedinských obydli prejavilo zlepšenie vo zvýšení počtu a v spôsobe využívania obytných priestorov, aj v hygienickom vybavení domu. Vážnym nedostatkom projektovej dokumentácie však bola funkčná väzba jednotlivých priestorov, čo sa prejavovalo v ich nelogickom usporiadaní. Časté sú prípady, keď kuchyňu od komory oddeľuje predsieň, spálňa častokrát nadväzuje na kuchyňu, nevhodne býva umiestnená kúpeľňa a WC atď.

Výstavba rodinných domov na vidieku naznačuje, že projektová dokumentácia v nedostatočnej miere zohľadňuje diferencovanosť súčasného dedinského obyvateľstva z hľadiska jeho sociálno-triednej a profesionálnej štruktúry, z hľadiska početnosti rodiny a zloženia domácností, i z hľadiska rozmanitosti záujmov príslušníkov dedinského spoločenstva. Značná časť vidieckych rodín je záujmovo, ale doposiaľ aj existenčne spätá s drobnou pestovateľskou a chovateľskou činnosťou, ktorá je častokrát hlavným motívom ich zotrávania na dedine. Avšak iba v ojedinelých prípadoch sa možno stretnúť s tým, že by sa v domovej dispozícii dedinských obydli nachádzali aj vhodne zakomponované priestory či stavebné objekty pre takúto

činnosť, ako aj vhodne situované priestory na uloženie pracovného odevu, účelne umiestnené hygienické zariadenia atď. Za neuspokojivo riešený problém treba považovať skutočnosť, že v dedinskom prostredí nezanedbateľná časť obyvateľstva je z rôznych dôvodov zainteresovaná na vzájomnom spolužití viacerých generácií, presnejšie na spolužití rodičov s rodinou niektorého z ich potomkov. Doterajšie projekty rodinných domov reagovali na takéto požiadavky iba väčším počtom obytných priestorov. Lenže pri súčasnom existencnom zabezpečení jednotlivých generácií osobitnými príjmami by sa žiadalo, aby táto skutočnosť bola zohľadnená aj zodpovedajúcim dispozičným a funkčným usporiadaním spoločného obydli. Pri riešení tohto problému sa ponúka možnosť výstavby rodinných domov na princípe dvoch autonómnych bytových jednotiek nerovnakého rozsahu, pričom každá z nich by mala samostatné príslušenstvo, predovšetkým osobitnú kuchyňu, prípadne aj špajzu, kúpeľňu a WC. Menšia z nich by určitý čas slúžila za-

čínajúcej rodine a po jej rozrastení zasa rodičom v dôchodkovom veku, pre ktorých už hlavná časť domu nebude potrebná a jej udržiavanie obyčajne presahuje ich finančné i fyzické možnosti. Takéto dispozičné a funkčné riešenie obydli by vytvorilo optimálny priestor pre vzájomne výhodné spolužitie a striedanie generácií v rámci najbližšieho príbuzenstva. Zároveň by prispelo k odstráneniu mnohých drobných konflikto- vých situácií medzi príslušníkmi mladšej a staršej generácie, ku ktorým dochádza pri terajších dispozičných riešeniach rodinných domov.

Záverom sa žiada poznamenať, že pri zhodnocovaní súčasných foriem obydli v dedinskom prostredí má etnografické štúdium značné podlžnosti i nezúžitkované rezervy. Pritom je nepochybné, že prehĺbenejšie rozpracovanie tejto problematiky môže byť prínosné nielen z poznávacích potrieb, teda z hľadiska objasnenia viacerých stránok spôsobu života vidieckeho obyvateľstva v období výstavby socializmu, ale aj z hľadiska potrieb súčasnej spoločenskej praxe.

POZNÁMKY

- 1 Statistická ročenka ČSSR. Praha 1979.
- 2 PAŠIAK, J.: Človek a jeho sídla. Bratislava 1980, s. 154.
- 3 SAGARA, D.: Ekonomické, sociálne a kultúrne premeny v slovenskom poľnohospodárstve. In: J. Hrabina a kol.: Sociálne premeny Slovenska. Bratislava 1975, s. 166—167.
- 4 PAŠIAK, J.: c. d., s. 154.
- 5 NAHÁLKA, P. — BÓNA, J. — SPIŠKA, I.: Bývanie na dedine. Bratislava 1961, s. 13.
- 6 Katalóg projektov rodinných domov I—VI. Ministerstvo výstavby a techniky SSR a ŠPTU — Študijný projektový a typizačný ústav, Bratislava 1970—1975.
- 7 SPIŠKA, I.: Kultúra bývania na vidieku. Bratislava 1974, s. 63.

СОВРЕМЕННЫЕ ФОРМЫ ЖИЛИЩА В ДЕРЕВЕНСКОЙ СРЕДЕ

Резюме

Произшедшие социалистические перемены в нашем обществе привели к внезапному разрыву многолетней преемственности традиционных форм народной строительной культуры. В деревенской среде в массовом

масштабе начали усваиваться формы жилища, основанные на качественно новых принципах. Это проявилось в использовании строительной технологии, в планировке и функциональной организации, а также

и в архитектурном и художественном решении. Традиционные формы жилища отжили, поскольку утратили свою исходную хозяйственно-эксплуатационную функцию, вытекающую из мелкотоварного способа хозяйствования. Качественный перелом в развитии сельского жилища наиболее от-

четливо проявился в новых принципах его планировки по образцу городских жилищ так называемого дачного типа, которые представляют собой более прогрессивные жилые ценности деревенского жилища в измененных условиях.

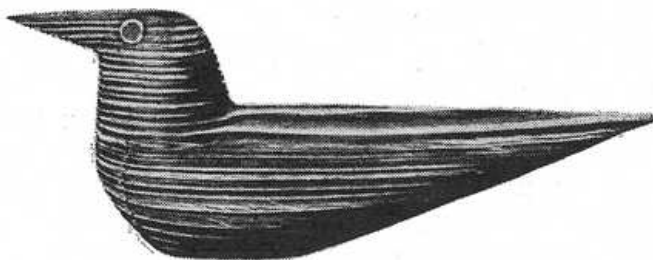
DIE HEUTIGEN FORMEN DER BEHAUSUNG IM DORF

Zusammenfassung

Der Beginn der sozialistischen Veränderungen in unserer Gesellschaft hatte eine plötzliche Unterbrechung der langjährigen Kontinuität der traditionellen Formen in der volkstümlichen Baukunst zur Folge. In den Dörfern wurden zahlreiche Behausungen erbaut, die auf qualitativ anderen Prinzipien beruhen, als die traditionellen Wohnhäuser. Dieser Prozeß äußerte sich sowohl in der Anwendung anderer Bautechnologien, in der veränderten Disposition und Funktion des Hauses und seiner Räume als auch in seiner architektonischen und künstlerischen Gestaltung. Die traditionellen Formen der Behausung ver-

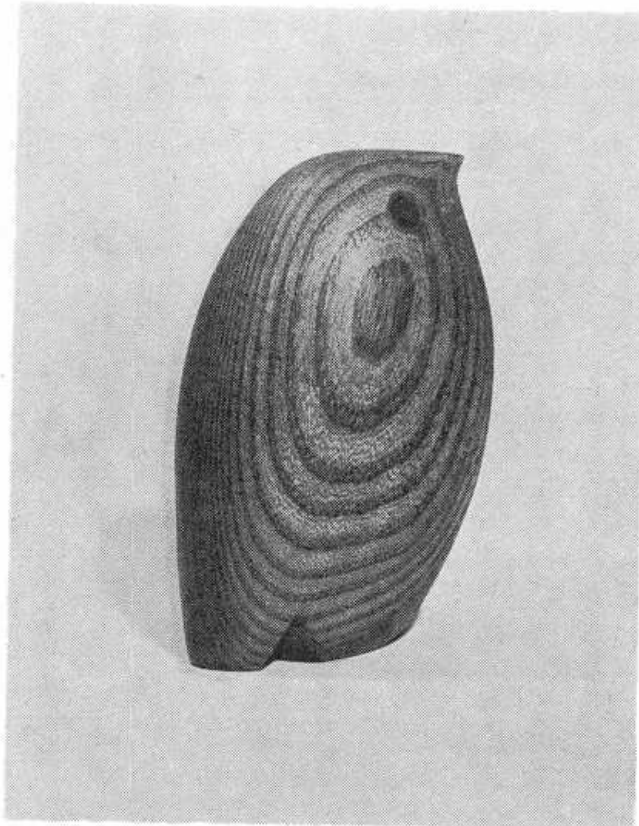
schwanden, denn sie hatten ihre ursprünglichen wirtschaftliche und betriebliche Funktion verloren, die eine Folge der früheren Kleinproduktionsform der Wirtschaft gewesen war.

Der qualitative Umbruch in der Entwicklung der ländlichen Behausung äußerte sich am markantesten in den neuen Prinzipien ihrer Raumdisposition nach dem Vorbild der städtischen Behausungen vom sog. Villentypus. Unter den heutigen Bedingungen stellt diese Veränderung progressivere Wohnwerte der dörflichen Behausung dar.

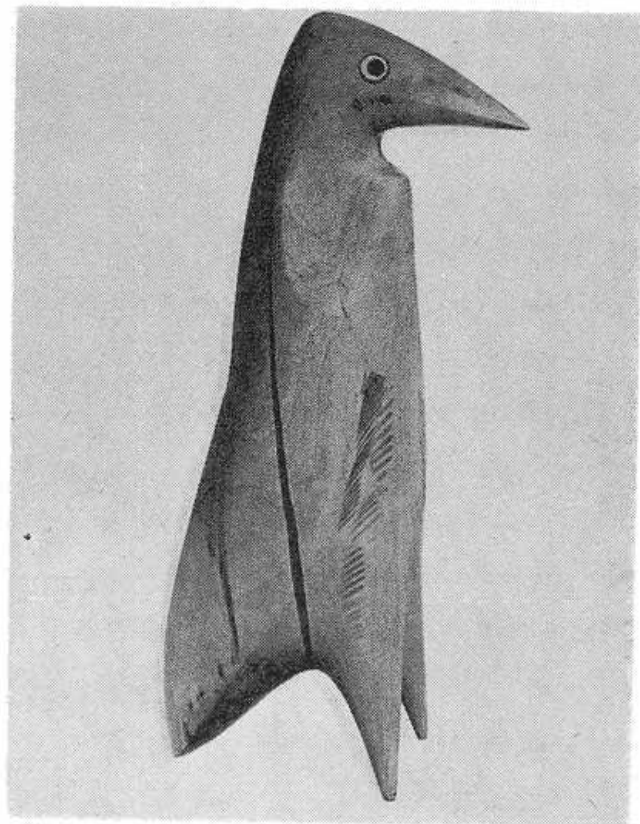
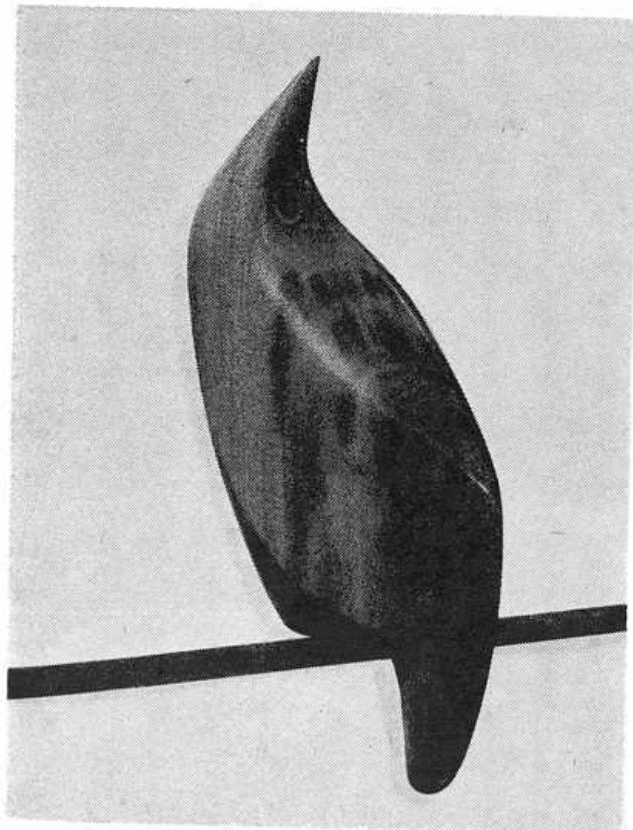
Vtáčik. Brest, výška 6 cm. Vyhotovené v rokoch 1958—1962. Foto Pavel Janek

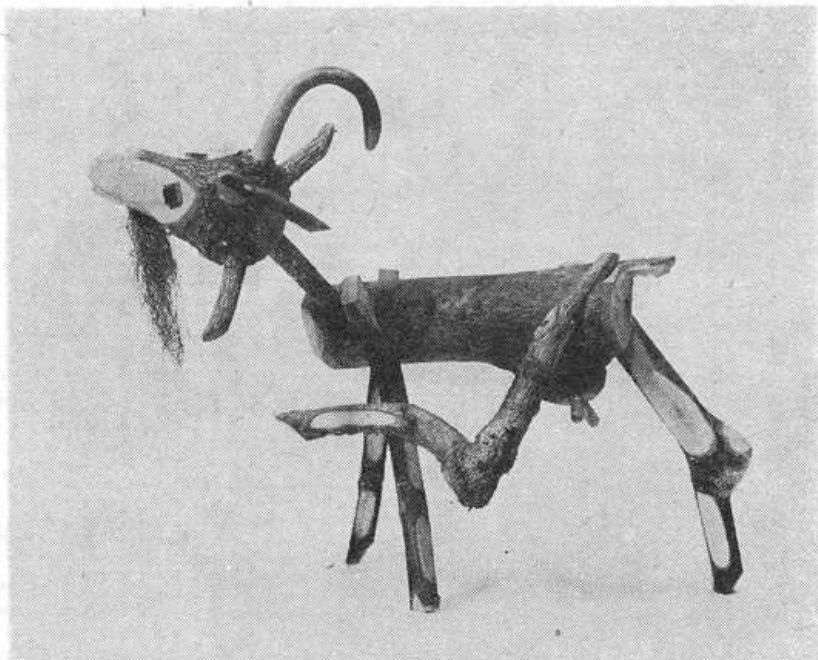

Glezc. Leštená moruša, výška 10 cm. 1964. Foto Pavel Janek

Červienka. Leštená slivka, výška 10 cm. 1960. Foto Pavel Janek

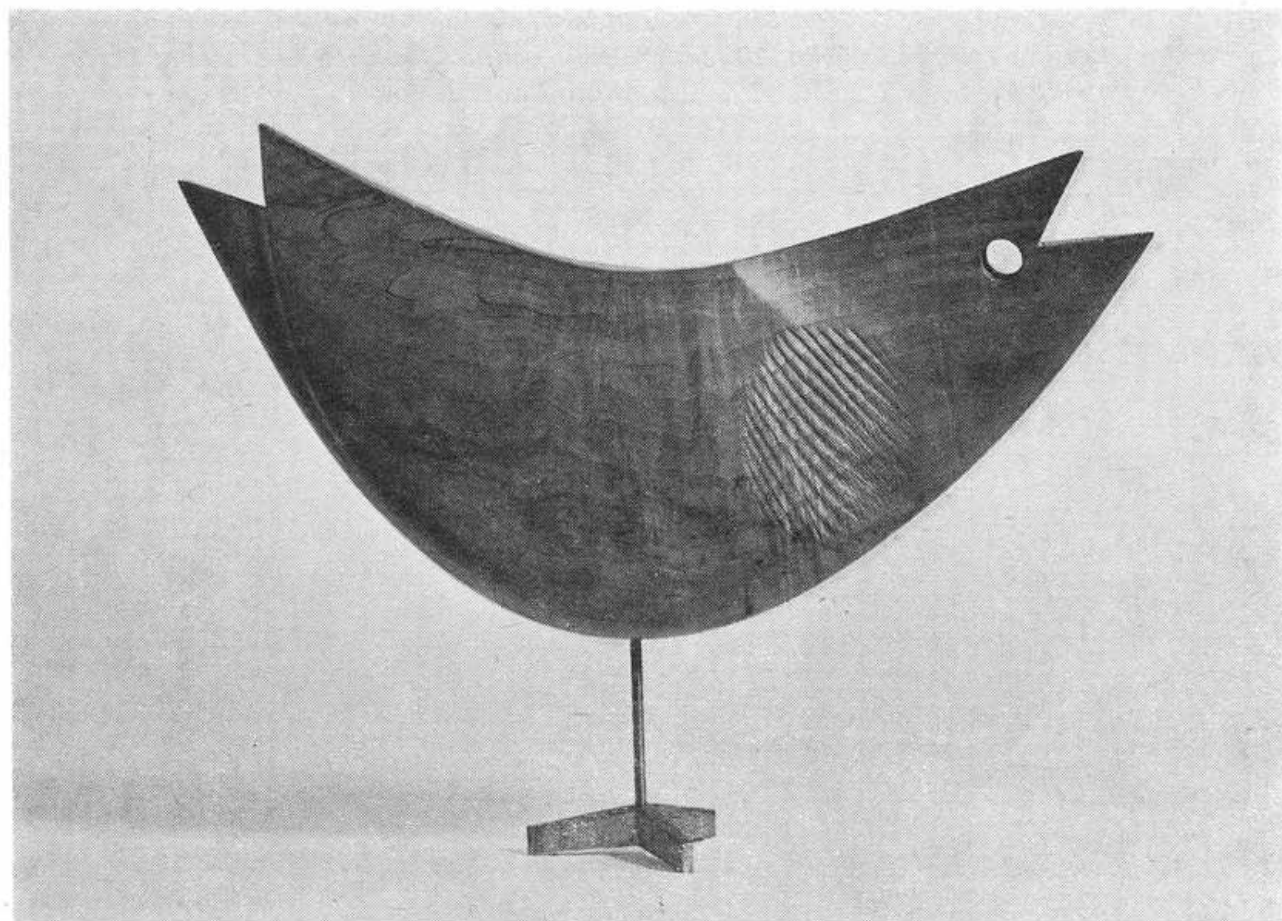
Biela vrana. Slivka, výška 28 cm. 1961. Foto Pavel Janek

Koza. Smrek, lieska, samorast. 10—15 cm. V. Kautman, 1952. Foto Pavel Janek

Ryba — vták. Rezaný javor, výška 31,5 cm. V. Kautman, 1969. Majetok SNG. Foto Pavel Janek

Slovenský národopis

Casopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 30, 1982, číslo 3

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr.
Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosálová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,-; celoročné pred-
platné Kčs 80,-

Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma
PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1982

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук
Год издания 30, 1982, № 3
Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гаšпарикова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 30, 1982, Nr. 3. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašparíková

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 30, 1982, No 3

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašparíková

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 30, 1982, No. 3

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašparíková

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index 49616